

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Калина Николаева Томова на тема
**Английският *CAROL* в контекста на полифоничния певчески
репертоар от XV век: жанрови особености, техники, взаимодействия**

Научен ръководител: доц. д-р Явор Генов

Рецензент: проф. д. н. Кристина Япова

Дисертацията на Калина Томова е посветена на един малко познат и слабо изучен обект: песенния жанр *carol*. Това наименование е въведено на български език от дисертантката с обмислен и удачен избор – на фонетична транскрипция според английското му произношение. *Керълът*, този специфичен английски музикален феномен, подлежи в труда на възможно най-цялостно изследване в музикалноисторически, музикалнотеоретичен, специално нотационен, жанровоспецифичен и т.н. аспект. Фактът, че редица от тези аспекти не са разработени в музикологичната литература в световен мащаб, налага своите изисквания: подборът на въпросите и темите, изясняването на методите и на общата теоретична рамка трябва във всеки един момент да бъдат подложени на една важна професионална мяра. Нужно е те да бъдат съобразени с това, което е известно, от една страна, на тесните специалисти, от друга – на музикалните теоретици, работещи в различни тематични области, но често и да бъдат съгласувани с добре познатото в музикалнонаучната общност като цяло. Тези изисквания се отразяват и в структурата на дисертационния труд, в логичната последователност на третираните проблеми, в следването на принципа на контекстуализация и реконтекстуализация на разглеждания феномен.

Основният текст на дисертацията е оформен в Увод, три глави и Заключение (194 страници), към които е прибавена Библиография, наброяваща 194 заглавия на английски, латински, немски и български език, както и 29 ръкописа и 10 компактдиска. В края е поместено Приложение от 198 страници. Споменавам отделно приложението, за да изтъкна още в началото неговата стойност. То далеч не е просто илюстративен материал и дори е повече от наистина необходимото за един музикологичен текст преpraщане към анализиранияте нотни примери. По съдържание това са нови транскрипции, направени от авторката, на всички(!) разглеждани 119 песни. Следователно, става дума за процес на тълкуване, който може да се осъществи, едва след като сериозните резултати относно композиционните техники вече са достигнати, процес, който по такъв начин отразява и удостоверява тези резултати.

След запознаването с най-общите характеристики на *керъла* и със съзнанието, че този жанр е недостатъчно разработван теоретично, Уводът прави важни уточнения относно възприетата в труда терминология. Те са изключително важни и имат приносен характер и сами по себе си, доколкото създават система, позволяваща изследването да получи нужната яснота и разбираемост. Най-напред е уговорено определението „английски“, използвано в труда „с цел назоваване на географския произход на песните и като такова е употребено за целия корпус от керъли, който включва и макароническите образци (тези, които смесват английски с латински), както и за тези изцяло на латински език“ (с. 4). Важно е и уточнението за времевата рамка, върху която се фокусира изследването: това е XV век заради „монолитния хомогенен музикален изказ и форма, с които се характеризира репертоарът“ от този век (с. 4 – 5.). Целите и задачите на дисертацията са не само изброени, но са представени и основанията за всяка от тях.

Добросъвестно е анализирана съществуващата литература по въпроси, по-тясно или по-общо свързани с обекта. Прави впечатление количествената пълнота на заглавията, но в още по-голяма степен съдържателната страна на анализа, свързана с точното формулиране и обобщаване на основните тези, застъпвани от авторите. Нещо повече, коментарът е направен от изявена и аргументирана научна позиция, изградена от самата дисертантка в процеса на нейната работа.

От всички поставени цели ще посоча само една, доколкото с успешното си реализиране е твърде показателна за мащаба на труда: „да се ревизират откъслечните знания за жанровите особености на тези песни (в жанра *керъл* – б.м.), като се добавят нови открития относно нотационните и композиционните техники в тях“ (с. 5)

Глава I – „*Керълът и неговото място в музиката на Западна Европа през XV век*“ (с. 18 – 69) – поставя изучавания обект в различни контексти (културно-географски, исторически, репертоарни), всеки един от които позволява да се разкрият последователно неговите отличителни особености. Изграждането на здрав материален, т.е. състоящ се от ръкописни извори, фундамент е задължително условие, изпълнено от Калина Томова по начин едновременно лаконичен и отговорно съобразен с представителността на изворите (с. 18 – 22). Сред основните контекстуални рамки е жанровата, в която биват повдигнати въпросите за мястото на *керъла* сред вокалните жанрове в Англия през XV век, за съотношението църковни – светски жанрове и превеса на първите. Имам една дребна забележка към използването на опозицията „духовни“ – „светски“ жанрове (с. 25). В контекста на музиката от християнска Европа по-точно би било да се говори за „църковни“ – „светски“ жанрове, тъй като

по-общото определение „духовни“ се отнася към всяка една религиозна традиция.

Следвайки линията на специфициране на проблематиката по посока от историческа към теоретична, в подглавата „Музикалният идиом в Англия през XV век и мястото на характеристиките на керъла в музиката на острова по това време“ (с. 26 – 38) Калина Томова въвежда фундаменталния въпрос за „музикалният идиом“, който се превръща и в следващия контекст на разглеждане на керъла. За мен тази подглава е изключително интересна и изпълнена с редица приноси моменти. Сред тях изпъква прецизното очертаване на специфичните композиционни характеристики на английската музика от епохата спрямо тази на континента (английски дискант например или различието между техниките фабърдън и фобурдон).

Като следващ приносен момент бих посочила полагането на жанра във функционална рамка (с. 39 – 46). Тръгвайки от известното положение, общо впрочем за редица явления в музиката на различни страни и конфесии, в които са налице „духовни песни“, а именно за съчетаването/смесването на църковно и светско, дисертантката продължава с проследяването на миграцията на жанра по оста литургично – паралитургично. Винаги опирайки се на богатата литература по даден проблем, тя и тук привежда изследователски тези в подкрепа на едната или другата страна от въпросната опозиция. В разширяващи се концентрични кръгове към областта на светското авторката разглежда керъли с моралистичен характер, трапезни керъли или такива с политически характер, като по този начин достига до заключения, отнасящи се до спецификата на английската музика изобщо. Ще приведа само един цитат, показателен за степените на обобщение: предупреждавайки, че е „изключително трудно да се формулира категорично определение за това какво точно представлява мотетът през петнадесетото столетие поради факта, че подобно на керъла са налични както светски, така и духовни тематика, а оттам социалните функции на жанра стават широкоспектърни“, К. Томова заключава, че фиксираната форма и наборът „от почти стандартизирани изразни средства при керъла е феноменът, който го отличава драстично от мотета“ (с. 55).

Към един от най-специализираните научни проблеми дисертантката пристъпва във втора глава от труда – „Нотацията в керъл репертоара – особености и проблеми на разчитането“ (с. 70) Още в началото на главата тя вдига очакванията, отбелязвайки, че особеностите на мензуралната нотация в керълите „до този момент не са били обект на задълбочено музикологично изследване в световен мащаб“ (с. 70). Да отговори на тези очаквания, е задача на проучването в тази централна

глава. Необходима подготовка към нея е запознаването с основните принципи и правила на мензуралната нотация, като примерите са вети отново от образците на *керъл* репертоара. Един от важните проблеми, които се решават, се отнася до нотирането на комплицирания ритъм в репертоара. Присъствието на синкопи в песните, на чието изучаване е отделено специално място, поражда необходимостта да се предприеме анализ на най-важните музикални трактати в периода от XIV до XVI век, с който по същество се достига до очертаване на цялостна визия за проблема и се предлага нова теория за начина, по който синкопът като ритъм е бил третиран през тези векове.

Приемам основанията да се въведе на български език опозицията перфектен – имперфектен (от с. 7 нататък), които са най-вече в стремежа да се запазят латинските термини и съответно прилагателните, образувани от тях. Продължаването обаче в тази посока със създаването на производни глаголи и отглаголни съществителни (имперфектирам и имперфектиране, с. 80 и сл.) предизвиква у мен възмущение. Същото се отнася и до употребата на глагола „индикирам“ (и съответно причастието „индикирано“), който би следвало да се замени с българския „посочвам/показвам“ (с. 43, с. 188 и др.).

Систематизирано са разгледани такива важни особености на нотацията като единичните знаци, лигатури, дори превръщането на несвършените знаци в свършени, точките в мензуралната нотация и др. (с. 90 – 104). Привеждането на редица нотни примери като неотделима част от аналитичния метод е ценно и само по себе си: извършено по убедителен начин, то се превръща и в необходима основа за следващи обобщения. Тук ще посоча работата с керъла *Alma redemptoris mater*, с която К. Томова успява да въведе няколко възможни интерпретации. Не по-малко красноречив е примерът с *Abide, I hope it be the best*, при който е даден оригиналният ръкопис, транскрипцията на редакторите на *Mediaeval carols* и интерпретацията на самата дисертантка. Наред с други подобни примери, той свидетелства за задълбоченото познаване на материята, позволяващо адекватен прочит на музикалните текстове. Със значителна оригиналност се отличава и подглавата „Нотиране на хоровите фрагменти в строфите на керълите“ (с. 136 – 140). Многозначността на нотационните знаци например е специфика, която позволява заключения в различен план.

Глава 3 – „Композиционни особености на английския керъл от XV век“ (с. 141) – разисква изведените в заглавието въпроси в три плана: на мелодическия език (с. 142 – 150), на ритмическия профил (с. 150 – 169) и на контрапунктичната фактура в керълите (с. 169 – 190). Аргументацията за пределното навлизане и изчерпателно разискване на проблемите е ясно изложена: „Макар и репертоарът като цяло да демонстрира хомогенност в

изразните средства, е необходимо да се вникне в неговите композиционни особености на микрониво, като по този начин се разкрива многоликостта на жанра“ (с. 141). Значима е и поставената задача: да се изведат общите характеристики и тенденции в развитието на жанра през XV век (с. 142).

И действително, наблюденията, анализите и заключенията в тази глава са особено приноси със систематичното и последователно изследване на мелодическия език, интерваловата структура, на отношението вокално – инструментално предназначение, както и постепенност – скок като отличителен белег на жанра, на темпоралната организация, каденцовата структура, процеса от липса към развитие на мелизматиката, особености в метроритмическата организация, контрапунктичната фактура, ролята на контратенора в тригласа и др. Всички тези важни методи на композиционно изграждане дават възможност да се очертае както обликът на избрания жанр, така и – по-широко – на композиционната техника през XV век, а и на специфичния характер на английската музика. Няма да пропусна и новите наблюдения и тълкувания в гласовата структура на образаца *O blessed Lord*, осъществени от К. Томова, внасящи уточнения в общата рамка на датирането на образаца преди средата на XV в. (с. 177), както и изключително интересния случай с *Nowell, nowell: Out of your sleep*, в чието разглеждане авторката демонстрира талантливото си изследователско око, способно да прониква в най-малките подробности и от тях да извежда значими резултати. Нещо повече, дори на незапознатите със самия репертоар и с научната литература по въпроса им е предоставена убедителна обосновка за значимостта на тези резултати. А това, в което можем сами да се убедим при внимателното четене на текста, е ясно обобщено: „По този начин за първи път в изследователската литература музикалният идиом на керълите беше пространно разгледан, за разлика от предишни разработки, където във фокус попадат само някои от неговите характерни черти. Така беше възможно да се открият композиционните детайли в репертоара на микрониво, без да се губи общият поглед към хомогенността в изразните средства, която е демонстрирана в керълите и която ги отделя от останалата вокална музика от епохата“ (с. 190).

Заключението на труда представя синтезирано и на ново равнище резултатите, достигнати в изложението, и извежда напред твърдението, че „английският керъл от XV век се откроява като специално по рода си явление в западноевропейската музикална практика“ в разглеждания период“ (с. 191). До този извод, който се утвърждава последователно в дисертацията, се е достигнало с прецизна и методична работа с музикалния материал, с обобщаването на присъщите за песенния жанр на *керъла* композиционни техники, принципи и правила и – нещо особено важно – с решаването на твърде сложните нотационни проблеми, пред които този жанр изправя изследователя.

Изброените в края на Автореферата приноси отговарят точно на впечатлението, което текстът оставя в запозналите се достатъчно внимателно с него. Несъмнено с тези приноси дисертацията се нарежда сред актуалните и най-нови изследвания в областта изобщо, но сред тях има и такива с особено голяма значимост за българската музикална наука, в която се въвеждат нови полета, от една страна, на музикални източници, образци и техните транскрипции, а от друга – на теоретични трактати от епохата.

С представения труд Калина Томова надхвърля очакванията към един малък докторат. Не бих искала да пропусна заслугите на научния й ръководител доц. д-р Явор Генов, който с неуморното си и всеотдайно ръководство през годините спомогна за нейното бързо израстване. Дисертантката е приета като равностоен партньор от своите западноевропейски колеги, нейни публикации са отпечатани в престижни международни издания, а в две последователни години получава съответно наградата за млад учен на Българската академия на науките за 2022 г. и за най-добра публикация на млад учен за 2023 г.

Въз основа на всичко това, както и на личните ми впечатления от докторантката, препоръчвам убедено на Калина Томова да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

31.03.2024